

«Використання найефективніших форм і методів роботи з метою підвищення якості освіти»

Вчитель географії Бринза Я. С.

Зміни в системі сучасної освіти – процес складний і тривалий.

Ефективність освіти в сучасній школі, а особливо під час пандемії та дистанційного навчання, залежить від уміння педагога правильно вибрати методи і прийоми навчання в конкретних умовах для кожного заняття чи уроку.

Метод навчання — це взаємопов'язана діяльність педагога й учнів, яка спрямована на засвоєння учнями системи знань, набуття умінь і навичок, їх виховання та загальний розвиток. Дослідники виокремлюють близько п'яти десятків різноманітних методів.

Кожен метод у конкретних обставинах реалізується за допомогою поєднання кількох прийомів – структурно-функціональних складових методів навчання як певної системи.

Прийом навчання — складова частина методу. Вона поєднує в собі конкретні навчальні ситуації, що сприяють досягненню проміжної мети конкретного методу. Наприклад, метод розповіді можна втілити в описі, міркуванні, поясненні, доведенні, оповіданні. А бесіда може мати характер відтворення або евристичного пошуку.

Щоб зацікавити учнів, учителю необхідно постійно оновлювати та урізноманітнювати навчальну діяльність, позашкільні інтереси і захоплення дітей до навчального процесу.

Основні принципи, на які спираються закордонні педагоги при організації навчального процесу, подібні до українських:

1. Обмежити використання пояснювальних методів.
2. Організувати роботу так, щоб учень міг задовольнити свої потреби у навчанні. Інакше кажучи – зробити процес набуття знань необхідністю для школяра. Тому неабияку увагу приділяємо мотивації.
3. Щоб зробити уроки більш привабливими, використовувати ігрові форми роботи, а також різноманітні «сюрпризи» і «несподіванки» для учнів. Хтось скаже, що учитель – не клоун, а урок – не розвага. Але ж усі погодяться, що в сучасному світі змусити дитину навчатися не так

просто. Тому так важливо знайти межу між суворим уроком та розважальною годинаю.

4. Працювати в малих групах.
5. Створювати умови для експериментів і спостереження. Для цього, наприклад, закордонні вчителі активно використовують відео з Ютубу: дивимось разом ролик з опитуванням.
6. Доцільно використовувати простір класу. Залежно від мети заняття і застосовуваних методів, можемо створювати потрібні зони, по-різному розставляти парти або взагалі прибирати столи.

Сучасний світ – це світ розмов і суперечок, тому так важливо навчити дітей спілкуватися і правильно вести дискусію.

Серед найпопулярніших методів, які стануть у пригоді вчителю, можна виділити такі:

метод круглого столу;
метаплан;
метод шести капелюхів.

Останнім часом усе більшої популярності набувають дидактичні ігри.

Дидактична гра - не самоціль, а засіб розвитку учня. На гру потрібно дивитися як на перетворювальну творчу діяльність у тісному зв'язку з іншими видами навчальної роботи.

Дидактичні ігри змушують учнів вносити в пізнавальну діяльність свій досвід і знання, одержувати нові знання з джерел, які шукають самостійно. Тому можна стверджувати, що гра для дітей - це і навчання, і праця, і серйозна форма виховання. Як говорив видатний український педагог В.О. Сухомлинський, «у грі немає людей серйозніших, ніж малі діти». Гру називають королевою дитинства. За вмілого використання гра може стати незамінним помічником педагога. Навчальна гра дозволяє досягти цілої низки важливих цілей:

1) дидактичних (формування й застосування нових ЗУН, розширення кругозору тощо);

2) розвиваючих (розвиток пам'яті, мовлення, розумових процесів, творчих здібностей);

3) виховних (виховання самостійності, колективізму, відповідальності, навичок співробітництва та ін.).

Основними структурними елементами гри є: ігрова задумка, правила гри, ігрові дії, пізнавальний зміст або дидактичні завдання, обладнання, результати гри.

Правила гри визначають порядок дій і поведінку учнів у процесі гри, сприяють створенню на уроці ділових стосунків. Тому правила гри розробляються з урахуванням мети уроку та індивідуальних можливостей учнів.

Ігрові дії є важливою деталлю дидактичної гри, що регламентуються правилами, сприяють пізнавальній активності учнів, дають їм можливість проявити свої здібності, застосувати набуті знання. Ігровими діями керує вчитель як керівник гри. Він спрямовує її в потрібне річище, при необхідності активізує хід її різноманітними прийомами, підтримує інтерес до її проведення.

Пізнавальний зміст гри - це дидактичні завдання. Вони сприяють засвоєнню знань і вмінь, які застосовуються під час розв'язання навчальної проблеми, поставленої грою.

Обладнання дидактичної гри включає настінні карти, атласи, таблиці, картини тощо.

Результат гри - це закінчення, розв'язання поставленого завдання. Воно дає учням морально - розумове задоволення. Для вчителя результат гри завжди вважається показником рівня досягнень учнів або в засвоєнні знань, або в їх застосуванні.

Під час дидактичних ігор дуже важливо стежити за збереженням інтересу до гри. За його відсутності або згасанні ні в якому разі не можна

нав'язувати гру дітям, бо в цьому випадку гра втрачає своє дидактичне значення. Щоб зацікавити дітей дидактичними іграми, потрібно емоційно розповідати, привітно ставитись до дітей, підтримувати відстаючих. Тільки за таких умов учні навчаються з великим бажанням, що позитивно впливає на засвоєння ними географічних знань.

Дидактичні ігри є близькими до проблемних ситуацій, оскільки в них, як і в проблемних ситуаціях, може бути закладене завдання: дізнатися, розв'язати, здогадатись, довести. Дидактичні ігри бувають кількох видів.

До першого виду належать головоломки, задачі географічного змісту, розв'язання яких потребує від учнів здогадки, що спирається на раніше засвоєні знання; до другого – чайнворди; до третього - кросворди і криптограми; до четвертого - вікторини, цікаві запитання, завданням яких є розкриття суперечностей між засвоєним і новим матеріалом; до п'ятого - загадки, ребуси і словесні ігри різноманітного характеру і змісту (усні чайнворди, розповіді про мандрівки тощо).

Організовуючи та проводячи дидактичні ігри, учитель має усвідомити їх стимулюючу роль в навчальному процесі.

Навчальна гра може тривати від декількох хвилин до цілого уроку й використовуватися на різних його етапах, а також у позакласній роботі. Особливістю запропонованих ігор є їхня універсальність, тобто будь – який учитель, незалежно від навчального предмету, що він викладає, та вікових особливостей учнів, зможе використати усі ці ігри, наповнивши їх своїм навчальним змістом.

Гра «Ланцюжок» нагадує всім відому з дитинства гру в міста, коли наступний гравець повинен сказати назву міста на ту букву, якою закінчилася назва попереднього міста (Донецьк – Київ – Вінниця і т. д.)). Учні по черзі називають терміни (будь – який шкільний предмет). Хто не знає, той вибуває

з гри – «розриває» ланцюжок. Така гра може проводитись при закріпленні вивченого матеріалу, на підсумкових уроках.

«Так чи ні?» : Учитель загадує певний об'єкт (число, історичний факт, географічний об'єкт, літературного героя). Гравці ставлять запитання, а вчитель відповідає лише «так» або «ні». Мета цієї гри – не просто відгадати об'єкт безладним переліком запитань, а навчити дітей виробляти стратегію пошуку раціональним шляхом.

«Валіза (Рюкзак)»: Учитель прикріплює на дошці малюнок рюкзака і пропонує учням по черзі називати, що з тих понять і навичок, отриманих на уроці, вони візьмуть із собою в дорогу .

«Піраміда позитивних емоцій»: учень виходить в центр класу, простягає руку і повідомляє, про що він дізнався на уроці. За принципом добровільності виходять інші учні, поклавши свою руку на руки попередніх виступаючих, повідомляють про свій багаж знань.

«Озеро помилок»: учитель повідомляє, що в розповіді або при зачитуванні тексту будуть навмисно допущені ним помилки. Завдання учнів: помічати та відразу виправляти помилки.

«Аукціон»: група учнів або команда отримує предмет і розповідає про подію, особу, країну, до яких має відношення даний предмет.

Великий інтерес викликають в учнів географічні задачі в малюнках. Наприклад, за малюнком треба визначити назви річок, міст, окремих понять.

Чайнворди використовують для закріплення вивченого матеріалу за певною темою.

Більш складним видом дидактичних ігор вважаються кросворди.

Особливий підвищений інтерес в учнів викликали дидактичні ігри -завдання: вікторини, загадки, ребуси, словесні географічні ігри, які складаються з цікавих питань, дають простір для роздумів, тренують

мислення і є своєрідним засобом введення учнів у нову тему. А тому, як висловився А.С. Макаренко, «педагог не може не гратися».

Методика проведення географічних вікторин.

Найдоступнішою з нетрадиційних форм є географічна вікторина, яку можна проводити з 5-го по 10-й клас включно. Є багато різних підходів та методик її проведення. Але можна виділити і загальні риси вікторини.

По-перше, це своєрідна гра, а не іспит. Основна її ознака – цікавість, тому питання повинні бути цікавими, викликати бажання «покопатися» в пам'яті, переглянути довідник (якщо запитання оголошені заздалегідь).

По-друге, до підготовки запитань для вікторини можна залучити дітей. Організація географічної вікторини потребує поділу учнівського колективу класу на кілька (дві і більше) приблизно однакових за можливостями груп (команд).

По-третє, дидактичною метою вікторини є: засобами гри повторити матеріал з теми або розділу; використовуючи проблемні ситуації, розвивати творчі здібності учнів, здатність до групової та самостійної роботи, формувати культуру спілкування, вміння аргументовано доводити власну думку, сперечатись; розвивати логічне мислення.

Географічні вікторини завжди підвищують інтерес до навчання, адже людина за своєю природою у будь-якому віці залишається гравцем.

На початку проведення перших вікторин необхідно пояснити учням правила гри. Для зручності можна обрати помічника або журі, які б могли стежити за регламентом та поетапно оцінювати змагання команд. Залежно від матеріально - технічної бази школи, під час вікторини бажано залучати технічні засоби навчання (музичні паузи, звукове оформлення окремих конкурсів, демонстрація слайдів, кінофрагментів тощо).

Перед проведенням вікторини вчитель пояснює її правила, націлює учнів на уважність і вміння слухати та поважати думки один одного. Для

цього можна застосувати прийом "штрафних балів" - за неуважність і зайвий гамір.

Команди учні формують самостійно або за допомогою вчителя. Щоб гравці команди мали змогу вільно спілкуватися один з одним, парти розставляють довільно. Команди обирають назви і капітанів команд. Назва має бути пов'язана з темою, що вивчається.

Географічна карта – найбільший витвір людства.

Карта є чудовим засобом пізнання, до неї звертаються інженери, дослідники, агрономи й військові, вчителі й учні, і кожен із них знаходить потрібну відповідь на своє питання. Основне, чому має навчитися учень на уроках географії – це вільне володіння картографічним матеріалом, уміння знайти необхідну інформацію у відповідних джерелах. Відомо, що викладання географії без використання карт дає слабкий ефект. Воно зводиться до опису, але не привчає учнів мислити й шукати відповіді.

Подобається дітям гра *«Пошта»*. Наприклад, вивчається тема *«Природні зони Африки»*. На настінній карті прикріплюю конверти у кожній природній зоні. Учні отримують пронумеровані «листи» - опис природної зони, рослин, тварин, клімату – і відправляють їх у відповідні, на їхню думку, конверти. Далі їх виймаємо, зачитуємо, аналізуємо, чи правильно вибрана «адреса».

Суть гри *«Чи знаєш ти країну?»* полягає в наступному, учитель на карті показує країну, а діти пишуть назву країни, столицю, материк, рослинний, тваринний світ, внутрішні води та інше. Перемагає той учень, який написав найбільше інформації.

Роль і місце нетрадиційних форм навчання у лекційно - практичній системі навчання.

Лекційно - практична система навчання передбачає виклад нового матеріалу (за лекціями або на уроках з елементами лекцій) великими блоками

з використанням методу укрупнення дидактичних одиниць. Це означає відмову від чітко дозованої подачі матеріалу за принципом "новий урок - новий параграф", завдяки чому з'являється можливість більше часу відвести на проведення уроків - практикумів. Узагальнення і поглиблення знань, вивчення позапрограмового матеріалу відбувається на уроках - семінарах, конференціях, диспутах, інтегрованих уроках. Прогалини в знаннях ліквідовуються на уроках - консультаціях. На уроках корекції знань вдосконалюються прийоми викладання нового матеріалу. На спеціально відведених уроках контролюється і перевіряється якість знань, умінь і навичок учнів під час контрольних, самостійних робіт, тестування.

Уроки засвоєння нових знань, як правило, це уроки - лекції. На них учитель викладає матеріал за системою, великими блоками, застосовуючи зазначений метод укрупнення дидактичних одиниць (УДО), аналізує міжпредметні зв'язки, пояснює, яке значення цього матеріалу на практиці та яка його роль у вивченні географії. Тип лекції визначається темою і метою уроку.

Лекція може бути: вступною, настановчою, поточною, оглядовою.

За характером викладу: інформаційною, пояснювальною, лекцією-бесідою.

Уроки - лекції найбільш ефективні в 9-11 класах, хоча елементи лекції повинні практикуватись вже з 5 класу.

Урок-семінар проводиться для поглиблення, узагальнення і систематизації знань учнів з певної теми. Під час підготовки до семінару учні набувають навичок самостійної роботи, наукового дослідження, навчаються відстоювати власні висновки і переконання, рецензувати виступи своїх товаришів.

Тему, план семінару і рекомендовану літературу слід повідомити за 2 — 3 тижні до його проведення.

Так, ефективно проводити семінарське заняття під час вивчення теми "Географія світового господарства" в 10 класі. Учень, або група учнів готуються до виступу лише по одному питанню теми. Готуючись заздалегідь, вони використовують різноманітний додатковий матеріал. Оцінки на уроці, як правило, дуже високі.

Уроки - конференції близькі за методикою проведення до семінарів з тією відмінністю, що вони більші академічні, їх проводять разом з учнями фахівці, науковці, батьки тощо. Особливого поширення набула така форма як прес-конференція. Особливістю методики проведення її є те, що учні, готуючись до заняття, самі вивчають завдання (із переліку тих, які виносяться на конференцію). Підготовка до конференції починається тижнів за три. Учень, або група учнів, вибравши завдання для підготовки, використовують різні джерела інформації і готують доповідь або реферат по цьому завданню. В кабінеті оформляється виставка книг, якими користувались учні під час підготовки до конференції.

Коли починається урок, вчитель у вступному слові оголошує мету конференції. Потім доповідачі, або як ми їх назвали, оглядачі, займають свої місця за столом біля дошки. Перед кожним оглядачем є табличка, на якій записана тема його доповіді. Оглядачі виступали згідно регламенту не більше 5 хвилин. Всі інші учні були "журналістами", завданням яких було записати основні питання по ходу виступів і ставити запитання доповідачам.

Друга частина уроку, тобто запитання і відповіді, займає не більше 20 хвилин. Для прес-конференції, яка проводиться в межах одного уроку географії, цього часу достатньо, тому що учні дуже стомлюються. Вони спочатку роблять доповіді, потім відповідають на запитання, тобто довгий час знаходяться в напруженні, до якого ще не звикли.

На прес-конференціях, як правило, розглядається одна тема, з різних позицій. Прес-конференція дає можливість зрозуміти, які питання цікавлять учнів і врахувати це при плануванні навчальних тем.

Інтегровані уроки, на яких пояснюють учням новий матеріал і об'єднують з цією метою свої зусилля двоє і більше вчителів - предметників. Доцільно проводити такі уроки на теми, які вимагають максимального і глибокого встановлення міжпредметних зв'язків.

Ось лише приклади таких уроків: вчителі географії і біології можуть разом провести урок на теми: "Життя в океані", "Органічний світ Австралії"; вчителі географії та історії можуть провести урок на тему: "Формування території України. Історико - географічні області"; вчителі географії і хімії урок на тему: "Хімічна промисловість. Центри виробництва мінеральних добрив на Україні." та інше.

Проведення таких уроків є явищем поодиноким і залежить лише від бажання вчителів.

Привернути увагу учня, здивувати його - це лише початок виникнення інтересу, і добитися цього не так важко. Набагато важче утримати інтерес, зробити його достатньо стійким. Інтерес треба виховувати поступово, підтримуючи його різними прийомами. Спочатку це буде інтерес до безпосередньої діяльності під час виконання певної роботи. Пізніше під чуйним керівництвом педагога інтерес переросте в інтерес до процесу розумової діяльності, до нових знань.

Джерела використаної інформації:

1. <https://www.pedrada.com.ua/article/2361-metodi-navchannya>
2. https://osvitanova.com.ua/posts/2724-suchasni-metody-navchannia-dosvid-z-akordonnykh-pedahohiv?fbclid=IwAR3WMtvww99vRpvWmDIE_kITRz-0TC7qsg0jApZAZb_QEBYZUsiPm1AYHtw
3. <https://naurok.com.ua/nestandartni-formi-navchannya-na-urokah-geografi-78831.html>
4. <file:///D:/Admin/Downloads/%D0%95%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8%20%D1%96%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%85%20%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97.pdf>

5. <http://www.pedahohikam.net/nervs-1067-2.html>